

(نوع مقاله پژوهشی)

شناسایی عوامل زیرساختی و فرایندی موثر بر آموزش دوره کارشناسی

دانشگاه‌های افسری آجا از منظر اساتید

(مورد مطالعه: دانشگاه علوم دریایی امام خمینی^(ه))سیدشهاب‌الدین حجازی^۱، نیما بحرینی‌بهزادی^۲

چکیده

تحقیق حاضر با هدف شناسایی و اولویت‌بندی عوامل زیرساختی و فرایندی موثر بر آموزش دوره کارشناسی دانشگاه‌های افسری آجا انجام پذیرفته است. این تحقیق بر مبنای هدف، از نوع «تحقیقات کاربردی» و بر مبنای ماهیت از نوع «توصیفی - پیمایشی» بوده و از رویکردی «آمیخته» برخوردار است. جامعه آماری تحقیق، برابر استعلام به عمل آمده شامل ۱۰۸ نفر از استادان دانشگاه علوم دریایی امام خمینی^(ه) می‌باشد که در بخش کیفی با توجه به اشباع نظری، ۳۲ نفر به شیوه هدفمند انتخاب و در بخش کمی نیز با استناد به جدول مورگان، ۸۰ نفر به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای - تصادفی به‌عنوان جامعه نمونه پذیرفته شده‌اند. به‌منظور گردآوری داده‌های مورد نیاز جهت تدوین ادبیات تحقیق از «مطالعات کتابخانه‌ای» با استفاده از «ابزار فیش‌برداری» و در خصوص جمع‌آوری داده‌های واقعی نیز از «مطالعات میدانی» با استفاده از ابزار «مصاحبه نیمه‌ساختاریافته» و «پرسشنامه بسته» استفاده شده که سئوالات آن‌ها از دو جنبه روایی ظاهری و محتوا به جهت روشن و بدون ابهام‌بودن گویه‌ها و همچنین کفایت کمیت و کیفیت توسط خبرگان تأیید گردیده است. ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه ۰/۹۲۱ و پایایی باز آزمون مصاحبه‌ها ۷۹ درصد بوده که بیانگر پایایی قابل قبول می‌باشد. با تحلیل محتوای کیفی مصاحبه‌ها، ۶۷ مضمون شناسایی شدند که بر اساس آن، پرسشنامه تنظیم و توزیع گردید و داده‌های استخراجی از آن با استفاده از «آزمون T مستقل تک نمونه‌ای» با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تحلیل قرار گرفتند. برابر نتایج به‌دست آمده، ۳۵ مضمون به‌عنوان عوامل زیرساختی و فرایندی موثر معرفی و در پایان با استفاده از «آزمون فریدمن» اولویت‌بندی گردیدند که از میان آن‌ها «استفاده از شبیه‌سازها، کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌ها در آموزش‌ها» مهم‌ترین عامل موثر بر آموزش شناسایی شده است.

واژگان کلیدی: دوره کارشناسی، دانشگاه‌های افسری آجا، دانشگاه علوم دریایی امام خمینی^(ه)، عوامل زیرساختی و فرایندی.

تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۰۳/۱۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۹/۰۸/۰۴

^۱ استادیار دانشگاه علوم دریایی امام خمینی^(ه) (نویسنده مسئول: Sh_hejazi51@yahoo.com).^۲ عضو هیئت علمی دانشگاه علوم دریایی امام خمینی^(ه).

مقدمه

آموزش در تمام ادیان آسمانی و مکاتب بشری مورد تاکید فراوان قرار گرفته و پیشرفت و ترقی در مسیر علم را همواره مایه افتخار خود برشمرده‌اند. در اسلام بیش از هر دین و آیین دیگری انسان‌ها به تعلیم و تعلم فراخوانده شده‌اند. در بیان اهمیت آموزش از دیدگاه اسلام، آیات و احادیث فراوانی وجود دارد. خداوند در آیه ۹ سوره زمر فرموده: «قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ؟» «بگو: آیا آنانی که می‌دانند با آنانی که نمی‌دانند برابرنند؟» پیامبر گرامی، تحقیق و دانش‌اندوزی را یک واجب دینی برشمرده و می‌فرماید: «دانش آموختن بر هر مسلمانی واجب است همانا خدا، طلب‌کنندگان دانش را دوست دارد» (شیخ کلینی، ۱۳۷۹: ۳۵). امام علی^(ع) نیز فرموده‌اند: «دانش سلطنت و قدرت است. هر کس آن را به دست آورد با آن یورش برد و هر کس آن را از دست بدهد بر او یورش برند» (الحدید، ۱۳۹۵: ۳۱۹).

امام خمینی^(ره) در اهمیت نقش آموزش فرموده‌اند: «با آموزش است که انسان می‌تواند تربیت کند جوان‌ها را به‌طوری که مصالح دنیا و آخرت خودشان را خودشان حفظ کنند» (۱۳۵۹/۱۰/۰۶). مقام معظم رهبری نیز به تاسی از کلام گوهریار امام علی^(ع) می‌فرماید: «علم اقتدار است، علم قدرت است و باید دنبال علم بود. محیط‌های دانشگاهی، محیط‌های تحقیقاتی و پژوهشی حتماً بایستی به مسئله علم توجه کنند» (۱۳۹۹/۰۲/۲۸).

آموزش همواره نقش بزرگ و چشمگیری در پیشرفت اقتصادی به‌ویژه توسعه سرمایه انسانی ملت‌ها ایفاء نموده است و مخارج مرتبط با آن، بخش زیادی از بودجه کشورها را به خود اختصاص داده است (آدجی و کمبل^۱، ۲۰۱۳: ۲). سرمایه انسانی نقش اساسی در افزایش بهره‌وری و بازدهی سازمان‌ها دارد (کوچاریکوا^۲، ۲۰۱۵: ۴۹). این سرمایه به‌عنوان اندوخته دانش و مهارت‌هایی تعریف می‌شود که از طریق تجربه شخصی یا آموزش و پرورش قابل دستیابی است (مک‌دونالد^۳، ۲۰۱۹: ۲). تردیدی نیست که سرمایه انسانی به عنوان محصول نظام آموزش عالی نقش حائز اهمیتی در تمام مراحل فرآیند توسعه سرمایه انسانی دارد (خیراندیش و همکاران، ۱۳۹۵: ۷۷).

امروزه مهم‌ترین و اساسی‌ترین مراکز امر آموزش، دانشگاه‌ها و مؤسسات تابع آن‌ها می‌باشند. این مراکز به واسطه نقشی که در تربیت نیروی انسانی متخصص، تولید دانش روز و اشاعه آن و پیشرفت‌های تحقیقاتی، تکنولوژیکی و علمی دارند از سهم قابل توجهی در تسریع و تسهیل توسعه پایدار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی برخوردارند (منصوری و فضلی، ۱۳۹۶: ۵). آموزش عالی نقشی اساسی و محوری در توسعه جوامع و هماهنگی ابعاد مختلف جامعه دارد و از جمله عناصر کلیدی توسعه انسانی در هر کشور به شمار می‌رود (یعقوبی و سلیمی، ۱۳۹۷: ۷۵). نقش نظام‌های آموزش عالی در تولید، اشاعه و کاربست دانش در توسعه کشورها انکارناپذیر است و از سوی دیگر، با توجه به افزایش جمعیت دانشجویی در نظام‌های آموزش عالی در کشورهای مختلف و ناهماهنگی این افزایش با رشد سایر عوامل دروندادها و فرایندهای نظام‌های یاد شده، ارزیابی و ارتقاء مستمر کیفیت این نظام‌ها را الزامی کرده است (بازرگان، ۱۳۹۴: ۱۱). در زمینه آموزش و نظام آموزشی، مهم‌ترین هدف، آگاهی از وضعیت موجود و میزان فاصله آن با وضعیت مطلوب پدیده مورد ارزشیابی می‌باشد که بدان وسیله می‌توان با اتکا به داده‌های حاصل از اجرای فرایند ارزشیابی، با یک برنامه‌ریزی جامع و راهبردی، به بهبود وضعیت و حداکثر استفاده از امکانات و منابع موجود برای رسیدن به مقاصد و اهداف مورد نظر پرداخت (سمندری، ۱۳۹۵: ۹).

وظیفه اصلی آموزش عالی ایجاد محیطی مناسب برای یادگیری با کیفیت دانشجویان است (ون زیل^۴ و همکاران، ۲۰۲۰: ۵۲). در این شرایط؛ چنانچه دانشگاه‌ها بخواهند به‌طور مطلوب به ایفای مأموریت‌های خود بپردازند، لازم است اطمینان ذینفعان

¹ Adedeji and Campbell

² Kucharikova

³ McDonald

⁴ Gerhard van Zyl

خود را نسبت به این موضوع که کوشش‌های دانشگاهی از کیفیت لازم برخوردار است، جلب کنند و از سازوکارهای لازم برای بهبود کیفیت استفاده کنند. از آن‌جا که ارزیابی از جمله سازوکارهای بهبود کیفیت است، دانشگاه‌ها باید خود را مورد ارزیابی قرار داده و شرایط ارتقاء مستمر کیفیت خود را فراهم آورند (محمدی و اسحاقی، ۱۳۹۸: ۱۴). کیفیت آموزش یک مفهوم گسترده است که به دلیل ماهیت پیچیده آن هیچ تعریف واحدی از معنای دقیق آن وجود ندارد (مدنی^۱، ۲۰۱۹: ۱۰۱). در جوامع امروزی ارزیابی کیفیت آموزش یک مفهوم مهم و حیاتی تلقی می‌گردد، چرا که می‌تواند منجر به استفاده بهینه از منابع شود (ولموس- گومز^۲، ۲۰۲۰: ۲). سنجش کیفیت عملکرد دانشگاه‌ها و مؤسسات تابع آن‌ها در خصوص استفاده بهینه از منابع و برآوردن هرچه بیشتر اهداف، ضرورت دارد (منصوری و فضلای، ۱۳۹۶: ۵).

دانشگاه‌های مختلف با وجود اشتراکات زیاد در حوزه رسالت دانشگاهی و سایر فعالیت‌ها، تفاوت‌هایی نیز با یکدیگر دارند (لطفی‌پور و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۴). در این میان؛ رسالت اصلی دانشگاه‌های ارتش جمهوری اسلامی ایران، تربیت منابع انسانی متخصص، متعهد و ترویج و توسعه دانش جهت توسعه سازمانی آجا است (خیراندیش و همکاران، ۱۳۹۶: ۸۸). دانشگاه‌های افسری آجا نقشی تعیین‌کننده و راهبردی در زمینه تأمین نیروی انسانی مورد نیاز آجا و حفظ و تحکیم امنیت ملی کشور بر عهده دارند (رشیدزاده و مرادیان، ۱۳۹۱: ۳۶). آموزش در این دانشگاه‌ها فرایندی است که در آن دانشجویان مهارت‌ها و توانایی‌های لازم برای افسر شدن و نقش‌های ویژه در جامعه و ارتش ج.ا. ایران را به دست می‌آورند (آقامحمدی، ۱۳۸۷: ۱۴۷). بسیاری از چالش‌های امروزی در دانشگاه‌های افسری مربوط به وسعت و تنوع دانش، مهارت‌ها و نگرش‌های مورد نیاز نسل جدید افسران در یک محیط در حال تغییر است (سانتوز^۳ و همکاران، ۲۰۱۹: ۱۲۴).

از سوی دیگر؛ یکی از راهبردهای کلان نقشه جامع علمی آجا، بازنگری و به‌روز نمودن برنامه‌های تربیتی و آموزشی با استفاده از آموزه‌های دینی، استانداردهای روز دنیا، قابلیت‌ها و مهارت‌های مورد نیاز از دانش‌آموختگان دوره‌ها، تنظیم برنامه‌های تربیتی و آموزشی با نیازهای تربیتی، علمی و فناوری آینده ارتش، متناسب با تهدیدات آینده به‌منظور تربیت و آموزش کارکنان عالم، متعهد و انقلابی معرفی شده است (نقشه جامع علمی آجا، ۱۳۹۵: ۴-۳). به‌همین منظور؛ ارزیابی فعالیت دانشگاه‌های افسری آجا در حوزه‌های مرتبط با آموزش‌های دوره کارشناسی می‌تواند به‌عنوان بازخوردی برای شناخت نقاط قوت و بهبود نقاط ضعف فعالیت‌های دانشگاه مورد استفاده قرار گیرد.

اجرای برنامه‌های آموزشی متناسب با مقتضیات آینده همواره از دغدغه‌های اصلی فرماندهان دانشگاه‌های افسری بوده است. به‌همین منظور؛ در سال‌های اخیر، با هدف همگام‌سازی با تغییرات محیطی و برنامه‌های آتی، اقدامات گسترده‌ای در حوزه‌های آموزشی این دانشگاه‌ها صورت پذیرفته است، لیکن به دلیل فقدان یک تحقیق علمی و نظام‌مند، اولویت بسیاری از عوامل موثر بر آموزش دانشجویان کماکان مبهم و نامشخص باقی مانده و این امر تمرکز بر مسائل اولویت‌دار و تخصیص بهینه منابع آموزشی را به موضوعات و کلوگه‌های اصلی آموزش دانشجویان با ابهام مواجه ساخته است. نخستین گام در پرهیز از این رویه و در مقابل، برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری، تصمیم‌گیری و تخصیص بهینه منابع آموزشی به‌صورت هدفمند، مستلزم احصاء جامع عوامل تاثیرگذار بر آموزش ماموریت‌محور دانشگاه‌های افسری به‌شیوه علمی و روش‌مند است. از این جهت؛ دغدغه اصلی این پژوهش همانا مبهم‌بودن و فقدان اولویت‌بندی عوامل زیرساختی و فرآیندی موثر بر آموزش دوره کارشناسی دانشگاه‌های افسری است.

البته باید توجه داشت، دانشگاه‌های مختلف با وجود اشتراکات زیاد در حوزه رسالت دانشگاهی و سایر فعالیت‌ها، تفاوت‌هایی نیز با یکدیگر دارند. فعالیت‌های دانشگاه علوم دریایی امام خمینی^(ع) به‌لحاظ وابسته‌بودن به نیروی دریایی راهبردی ارتش

¹ Madani

² Olmos- Gomez

³ Santos

جمهوری اسلامی ایران و اعمال سیاست‌های این نیرو در حوزه‌های مختلف، با سایر دانشگاه‌ها [افسری آجا] تفاوت‌هایی دارد (لطفی‌پور و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۴). مواردی همچون؛ برنامه‌های تفصیلی متفاوت به‌ویژه در بخش دروس اصلی و تخصصی رشته‌های تحصیلی این دانشگاه، شرایط و اقلیم خاص خدمتی دانش‌آموختگان، تفاوت در آموزش‌های کار در عرصه (کارورزی‌های دانشجویی در قالب دریانوردی‌های آموزشی)، فرهنگ سازمانی متأثر از فرهنگ دریایی و ... را می‌توان در زمره این تفاوت‌ها برشمرد.

در مقابل این تفاوت‌ها، دانشگاه علوم دریایی امام خمینی^(۵) به‌عنوان مورد مطالعه این پژوهش، مشابهت‌های بسیاری با سایر دانشگاه‌های افسری نیز دارد. مواردی همچون؛ فرآیند جذب و پذیرش دانشجو، آموزش‌های مشترک رزم مقدماتی، دوره عملی معارف جنگ، مراسم‌های تعلیف و دانش‌آموختگی مشترک، ساختار سازمانی و ماموریت‌های نسبتاً مشابه (تربیت و پرورش افسر) و همچنین پیروی از قوانین و مقررات آموزشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و همچنین ارتش جمهوری اسلامی ایران از جمله موارد مشابه‌ای است که تا حدود زیادی نتایج این پژوهش را برای سایر دانشگاه‌های افسری آجا تعمیم‌پذیر می‌نماید.

با این توضیحات، سؤال اصلی این پژوهش عبارت است از: «عوامل زیرساختی و فرایندی موثر بر آموزش دوره کارشناسی دانشگاه‌های افسری آجا کدامند و اولویت آن‌ها چگونه است؟»

پیشینه تحقیق

کیخا و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی به شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت بخشی بر آموزش از دیدگاه اعضای هیأت علمی و دانشجویان پرداخته‌اند که یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد، عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش در سطح کلاس درس به چهار دسته؛ استاد (آکادمیکی و شخصیتی)، دانشجو (تحصیلی و نگرشی - شخصیتی)، محتوای درسی (ساختاری و اجرایی)، امکانات و زیرساخت‌ها (زیرساخت سخت و تکنولوژیکی - علمی) تقسیم می‌شوند.

لطفی‌پور و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با هدف ارائه مدلی برای ارزیابی دانشگاه علوم دریایی امام خمینی^(۵) پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها در نهایت ۶۹ مؤلفه و ۱۴ ملاک را تعیین و ارائه نموده‌اند. مؤلفه‌های ارزیابی با توجه به رتبه عبارت‌اند از: مدیریت و رهبری دانشگاهی، هیئت علمی، فعالیت‌های آموزشی، رضایت ذینفعان داخلی و خارجی از عملکرد دانشگاه، قوانین و مقررات، فضای فیزیکی، فعالیت‌های پرورشی، فن آوری اطلاعات و ارتباطات، کارکنان غیر هیئت علمی، خدمات، فعالیت‌های پژوهشی، منابع مالی، دانشجو، برنامه‌ریزی راهبردی، امکانات و تجهیزات آموزشی، نظام تضمین کیفیت، مدیریت دانش و یادگیری سازمانی.

ادیب و همکاران (۱۳۹۷) در تحقیقی به بررسی عوامل موثر بر انگیزه تحقیق و پژوهش در میان اساتید و دانشجویان دانشگاه فرهنگیان پرداخته و دریافته‌اند، بین عوامل مشوق همکاری علمی، انگیزه بیرونی، انگیزه درونی، احساس خودتوانمندی و انگیزه تحقیق در دانشجویان و اساتید دانشگاه فرهنگیان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد و بین عوامل بازدارنده همکاری علمی و انگیزه تحقیق در دانشجویان و اساتید دانشگاه فرهنگیان رابطه منفی و معنی‌داری وجود دارد.

خدیی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش و تدریس در دانشگاه فرهنگیان پرداخته‌اند و یافته‌های این پژوهش بیانگر آن است که از دیدگاه اساتید عوامل درون ساختاری، ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای استادان و عوامل برون ساختاری در رتبه‌های اول تا سوم قرار داشتند و از دیدگاه دانشجو معلمان ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای استادان در رتبه اول، عوامل محیطی - سازمانی و برون ساختاری در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند.

معمرحور و همکاران (۱۳۹۷) به‌منظور فراتحلیل تحقیق‌های انجام شده در خصوص عوامل موثر بر انگیزش تحصیلی دانشجویان در ایران، به بررسی ۲۴ مقاله پژوهشی چاپ شده طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۴ پرداخته که نتایج حاصل از

ترکیب مطالعات نشان داد که طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی، راهبردهای خود نظم‌دهی، رویکردهای یادگیری، ارتباط گروهی، عملکرد شناختی- عاطفی و اجتماعی، استفاده از یادگیری موقعیت تلفیقی، خلاقیت، امید به کار، صفات شخصیت، وضعیت فردی، پیشرفت تحصیلی و جامعه‌پذیری بر انگیزش تحصیلی دانشجویان، تاثیر دارند.

زمانی (۱۳۹۶) در پژوهشی با هدف شناسایی، تحلیل و اولویت‌بندی عوامل موثر بر کیفیت آموزش در آموزش عالی به این نتیجه رسیده است که مولفه‌های روش تدریس استاد، سازماندهی محتوای آموزشی، امکانات و تجهیزات دانشکده، وضعیت دانشجو (مکان، زمان و استعداد فردی)، صلاحیت حرفه‌ای استاد (آموزشی و پژوهشی) و تکنولوژی‌های نوین از جمله عوامل تاثیرگذار بر کیفیت آموزش در آموزش عالی هستند و در این بین روش تدریس استاد دارای اولویت اول می‌باشد.

موحدی و همکاران (۱۳۹۶) پژوهشی با هدف بررسی عوامل موثر بر بهبود کیفیت آموزش از دیدگاه دانشجویان دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا را انجام داده‌اند که نتایج آن حکایت از آن دارد که سه متغیر استادان، دانشجویان و محتوای آموزشی ۵۰/۷ درصد از تغییرات متغیر کیفیت آموزش را تبیین می‌کنند. همچنین سهم متغیر استادان بیشتر از سایر متغیرها بوده و بعد از آن دانشجویان و محتوای آموزشی به ترتیب سهم کمتری در تبیین متغیر وابسته داشتند.

صادقی موحد و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «عوامل فردی و محیطی مؤثر بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اردبیل» دریافته‌اند، عواملی همچون؛ محل سکونت، معدل دیپلم، اشتغال، بومی‌بودن، سطح اقتصادی اجتماعی، عزت نفس، افسردگی و بهره‌ی هوشی از جمله عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی می‌باشند.

ابوالقاسمی و میرالی رستمی (۱۳۹۲) در پژوهشی به بررسی رابطه بین متغیرهای موثر بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشکده‌های فنی و مهندسی دانشگاه تهران پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق بیانگر آن است که در متغیر راهبردهای خود تنظیمی، مولفه‌های راهبردهای شناختی و فراشناختی، مدیریت تلاش، همیاری در یادگیری و جستجوی کمک یادگیری، در متغیر هوش هیجانی، مولفه‌های خودانگیزی، خود کنترلی، مهارت‌های اجتماعی و خود آگاهی و در متغیر ساختار هدف کلاس درس، مولفه اهداف تبحری و عملکردگرا دارای قدرت پیش‌بینی‌کنندگی پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشکده‌های فنی و مهندسی دانشگاه تهران است.

رشیدزاده و مرادیان (۱۳۹۱) در پژوهشی به بررسی قوت‌ها و چالش‌های نظام آموزشی دانشگاه‌های افسری آجا پرداخته‌اند که نتایج آن نشان می‌دهد، بهترین الگوی آموزشی برای این دانشگاه‌ها، الگوی اجتماعی است. بررسی میزان تطابق آموزش‌های فعلی با رهنامه آموزشی آجا نیز نشان می‌دهد که این دانشگاه‌ها بایستی در مواردی نظیر استفاده از تجربیات هشت سال جنگ تحمیلی، تأثیر آموزش‌های ارائه شده در شکوفایی، نبوغ و خلاقیت دانشجویان، به‌روز بودن محتوای آموزشی دروس، توجه به استعدادها، فردی، خلاقیت و شکوفاسازی استعداد دانشجویان تقویت گردند.

سنایی‌نسب و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی با هدف شناسایی عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌الله (عج) دریافته‌اند، عواملی همچون: سن، جنسیت، مقطع تحصیلی، رشته تحصیلی و سبک یادگیری نقش تعیین‌کننده‌ای در عملکرد تحصیلی دانشجویان دانشگاه مذکور داشته است.

طبرسا و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی به تحلیل و رتبه‌بندی عوامل موثر بر بهبود کیفیت آموزشی در دانشگاه اصفهان پرداخته و با توجه به اطلاعات به دست آمده و تجزیه و تحلیل آن‌ها دریافته‌اند، تهیه برنامه آموزشی دارای بیشترین تاثیر بر بهبود کیفیت آموزشی است و بعد از آن، اعضای هیئت علمی، حمایت از دانشجویان و اساتید، مکان، زیرساخت‌ها و امکانات، خدمات کتابخانه‌ای و خدمات اداری در اولویت‌های بعدی می‌باشند.

محسن‌زاده کریمی و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «مقایسه عوامل آموزشی موثر بر کیفیت آموزشی دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز از دیدگاه استادان و دانشجویان»، به این نتیجه رسیده‌اند که در مقام مقایسه از

دیدگاه استادان، نقش استادان هیات علمی و میزان خدمات ارائه شده به دانشگاه نقش عمده‌ای در کیفیت آموزشی دانشگاه دارد. ولی از دیدگاه دانشجویان، نقش مدیریت دانشگاه و ویژگی کلاس و دانشجو در کیفیت آموزشی دانشگاه نقش دارد. همچنین نقش کارکنان و امکانات دانشگاه و امکانات علمی - پژوهشی از دیدگاه استادان و دانشجویان در کیفیت آموزشی یکسان است.

ون زیل و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی به بررسی عوامل موثر بر عملکرد تحصیلی دانشجویان رشته علوم تشریحی در دانشگاه آفریقای جنوبی از منظر دانشجویان پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد، عواملی همچون؛ انگیزه شخصی، توانایی تحصیلی، هوش، محیط دانشگاهی، برنامه درسی مبتنی بر نتیجه و چیدمان مازول‌های پزشکی تأثیر مثبتی بر عملکرد تحصیلی دانشجویان داشته است. در حالی که عواملی همچون؛ حجم کار، سنگینی حجم مطالب درسی، دشواری محتوا، دشواری زبان مورد استفاده در منابع علمی، بر عملکرد تحصیلی دانشجویان تأثیر منفی داشته است.

لجیز^۱ (۲۰۱۸) در پژوهشی به شناسایی عوامل موثر بر عملکرد تحصیلی دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه رایا اتیوپی پرداخته که یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد؛ بین معدل نهایی دانش‌آموختگان و معدل تحصیلی مقدماتی، احترام جنسیتی، محل تولد، دانشکده محل تحصیل، تطابق سبک تدریس و یادگیری و انتظارات دانشجویان در مورد فرصت شغلی آینده، رابطه معنی‌داری وجود دارد و به عنوان مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده عملکرد تحصیلی دانشجویان محسوب می‌گردند. با این حال، متغیرهایی مانند؛ سن، ساعت مطالعه، نتیجه کنکور، شرکت در برنامه یادگیری مشارکتی، سطح تحصیلات مادر و انتخاب گروه در عملکرد تحصیلی دانشجویان دارای نقش ناچیزی بوده است.

فجار^۲ و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهشی به بررسی عوامل موثر بر آموزش دوره کارشناسی رشته پرستاری دانشگاه لاهور پاکستان پرداخته‌اند. یافته‌های این تحقیق بیانگر آن است که عوامل رایجی که به‌طور قابل توجهی بر عملکرد تحصیلی دانشجویان پرستاری تأثیر می‌گذارند، به ترتیب مربوط به استاد (طرز برخورد، سبک تدریس و سطح تحصیلات)، دانشجو (جنسیت، سن، سنوات دانشجویی و وضعیت تأهل)، موقعیت دانشجویان در خانه و دانشگاه بوده است.

تایاماتی^۳ و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی به شناسایی عوامل موثر بر عملکرد علمی دانشجویان در مقطع کارشناسی دانشکده علوم دانشگاه شرقی سریلانکا پرداخته‌اند که نتایج این مطالعه نشان می‌دهد، عواملی همچون؛ جنسیت، جریان مطالعه، مهارت در زبان مادری و زبان انگلیسی بر عملکرد علمی دانشجویان این دانشگاه موثر بوده و همچنین عملکرد دانشجویان دختر در مقایسه با دانشجویان پسر بالاتر بوده است.

روش تحقیق

پژوهش حاضر بر مبنای هدف از نوع «تحقیقات کاربردی» و بر مبنای ماهیت از نوع «توصیفی - پیمایشی» بوده که با توجه به استفاده توأمان از روش‌های کمی (پیمایشی) و روش‌های کیفی (تحلیل محتوای کیفی) رویکردی «آمیخته» دارد. در این پژوهش؛ از میان دانشگاه‌های افسری آجا، دانشگاه علوم دریایی امام خمینی^(ه) به‌عنوان مورد مطالعه انتخاب گردیده و جامعه آماری آن نیز شامل اساتید این دانشگاه بوده که برابر استعلام به عمل آمده تعداد آن‌ها ۱۰۸ نفر اعلام گردیده است. در این پژوهش؛ به‌منظور گردآوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز جهت تدوین ادبیات تحقیق و سوابق مسأله از «مطالعات کتابخانه‌ای» با استفاده از «ابزار فیش‌برداری» و در خصوص جمع‌آوری داده‌های واقعی نیز از «مطالعات میدانی» با استفاده از ابزار «مصاحبه نیمه‌ساختاریافته» و «پرسشنامه بسته» استفاده شده است. سئوالات مصاحبه و پرسشنامه از دو جنبه

¹ Habtamu Legese

² Shaheen Fajar

³ P. J. N. Thayamathy

روایی ظاهری و محتوا به جهت روشن و بدون ابهام بودن گویه‌ها و همچنین کفایت کمیت و کیفیت آن‌ها توسط خبرگان تأیید گردیده و ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه ۰/۹۲۱/محاسبه که بیانگر پایایی بالای آن بوده است. به‌منظور محاسبه پایایی کدگذاری مصاحبه‌ها نیز از روش شاخص ثبات یا پایایی بازآزمون^۱ استفاده شده است و برای این منظور سه مصاحبه به‌طور تصادفی انتخاب و مجدداً عملیات کدگذاری پس از گذشت ۳۰ روز انجام پذیرفت و نتایج مورد مقایسه قرار گرفت و بدین ترتیب پایایی باز آزمون مصاحبه‌ها ۷۹ درصد محاسبه شد که با توجه به این که این میزان بیشتر از ۷۰ درصد می‌باشد، می‌توان گفت پایایی کدگذاری مصاحبه‌های این تحقیق، مورد تأیید است.

در بخش کیفی تحقیق؛ با توجه به اشباع نظری، با ۳۲ نفر از جامعه خبرگی که با استفاده از روش «نمونه‌گیری هدفمند» انتخاب شده بودند، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته به عمل آمد و سپس با استفاده از «تحلیل محتوای کیفی استقرایی» عوامل زیرساختی و فرایندی که به‌نظر می‌رسید می‌توانند بر آموزش دوره کارشناسی تأثیرگذار باشند، احصاء گردید. در بخش کمی نیز به‌منظور دریافت تاییدیه و اولویت‌بندی ۶۷ گزاره احصاء شده در مرحله کیفی، پرسشنامه‌ای تنظیم که در آن ضمن پرسش در خصوص موثر بودن یا نبودن هر یک از گویه‌ها در آموزش دوره کارشناسی دانشجویان، میزان اهمیت آن نیز بر اساس طیف پنج‌گانه لیکرت (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم) مورد سنجش قرار گرفت. با توجه به حجم جامعه آماری و با استناد به جدول کرجسی و مورگان، پرسشنامه یاد شده بین ۸۰ نفر از اساتید دانشگاه علوم دریایی امام خمینی^(۶) که با استفاده از روش «نمونه‌گیری طبقه‌ای- تصادفی» به‌عنوان جامعه نمونه انتخاب شده بودند، توزیع گردید. از میان پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده ۷۴ پرسشنامه قابل استناد تشخیص داده شد که داده‌های جمع‌آوری شده از آن‌ها با بهره‌گیری از آماره‌ها یا پارامترهای توصیفی و آمار استنباطی (آزمون T مستقل تک‌نمونه‌ای) با استفاده از نسخه ۲۴ نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و به‌منظور اولویت‌بندی گزاره‌ها نیز از «آزمون رتبه‌بندی فریدمن» استفاده شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

الف - تجزیه و تحلیل آماری داده‌های جمعیت‌شناختی

اطلاعات جمع‌آوری شده مربوط به جامعه نمونه و توصیف آماری آن به شرح جدول (۱) است.

جدول (۱) ویژگی‌های جمعیت‌شناختی جامعه نمونه بر حسب تعداد و درصد فراوانی

درجه	ناخدا یکم	ناخدا دوم	ناخدا سوم	ناوسروان	عضو هیات علمی
	۳۵	۱۵	۱۷	۲	۵
	۴۷,۳٪	۲۱,۲٪	۲۳٪	۲,۷٪	۶,۷٪
مدرک	دکتری	دانشجوی دکتری	کارشناسی ارشد		
تحصیلی	۲۱	۱۳	۴۰		
	۲۸,۴٪	۱۷,۶٪	۵۴٪		
سابقه	۱ الی ۱۰ سال	۱۱ الی ۲۰ سال	۲۱ الی ۳۰ سال		
خدمت	۱	۲۹	۴۴		
	۱,۳٪	۳۹,۲٪	۵۹,۴٪		
سابقه	۱ الی ۱۰ سال	۱۱ الی ۲۰ سال	بالای ۲۰ سال		
تدریس	۴۵	۲۷	۲		
	۶۰,۸٪	۳۶,۵٪	۲,۷٪		

¹ Re- test Reliability

ب- مقوله‌های استخراجی از تحلیل محتوای کیفی مصاحبه‌ها

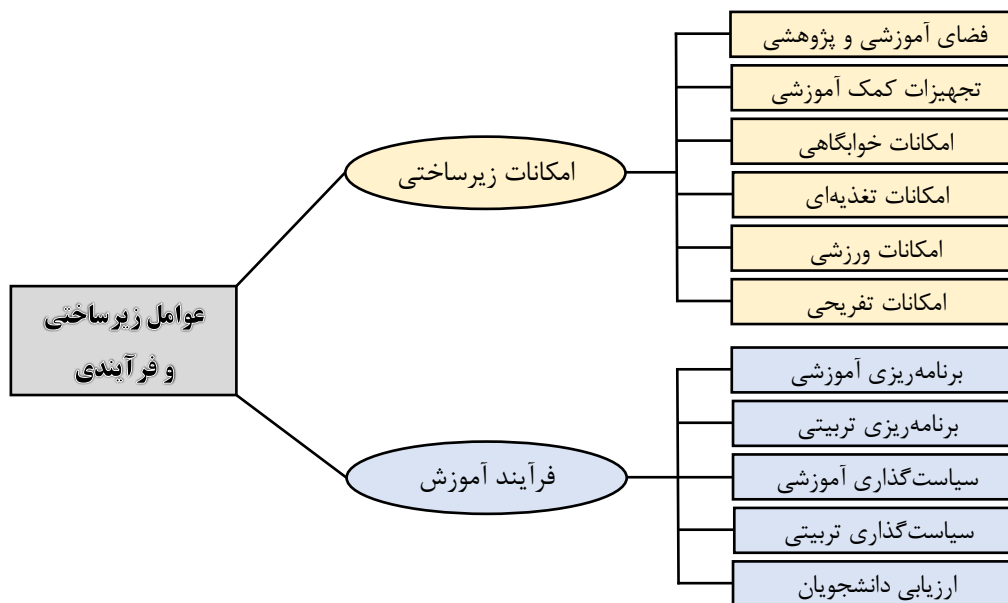
در این بخش از پژوهش؛ مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته‌ای که با اساتید دانشگاه علوم دریایی در خصوص شناسایی عوامل زیرساختی و فرایندی موثر بر آموزش دوره کارشناسی انجام شده بود، با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی استقرایی مورد تحلیل قرار گرفت و مفاهیم، مقوله‌های فرعی اولیه و ثانویه مرتبط با موضوع تحقیق احصاء گردید. همانگونه که در جدول ۲ آمده است، از منظر جامعه خبرگی، تعداد ۶۷ مفهوم به عنوان عوامل زیرساختی (امکانات آموزشی و زیست‌محیطی) و فرایندی (برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری آموزشی و تربیتی و ارزیابی دانشجویان) موثر بر آموزش دوره کارشناسی دانشگاه علوم دریایی امام خمینی^(۵) معرفی گردیدند.

جدول (۲): عوامل زیرساختی و فرایندی احصاء شده از مصاحبه با خبرگان

مقوله اصلی	مقوله‌های اصلی ثانویه	مقوله‌های فرعی اولیه	مفاهیم احصاء شده
عوامل موثر بر آموزش	امکانات زیرساختی	فضای آموزشی	فضای فیزیکی کلاس‌ها (تهویه، روشنایی، صندلی‌ها، اندازه کلاس و ...)، تجهیز کتابخانه‌های تخصصی دانشکده‌ها، تجهیز کتابخانه مرکزی، تجهیز سایت‌های رایانه (سخت‌افزاری و نرم‌افزاری)، تجهیز دانشکده‌ها به سالن کنفرانس، تقویت CBT (سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و دریافت خروجی از پروژه‌ها).
		تجهیزات کمک آموزشی	دسترسی به اینترنت در فضاهای آموزشی، استفاده از شبیه‌سازها، کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌ها در آموزش‌ها، تجهیز کلاس‌ها به رایانه، ویدئو پرژکتور و پرده نمایش هوشمند، نصب تابلوهای آموزشی مرتبط در کلاس‌های درس.
		امکانات خوابگاهی	فضای خوابگاهی مناسب، سرویس‌های بهداشتی (توالت، حمام و روشویی)، سالن مطالعه و سالن تلویزیون مجزا، دسترسی به سامانه جامع آموزش و اینترنت در اماکن زیستی، امکانات رختشویی و سالن خشک‌کن.
		امکانات تغذیه‌ای	خوراک مناسب (کمیت و کیفیت وعده‌های غذایی، نان، دسر و میان وعده)، آراستگی سالن‌های غذاخوری، برخورداری از بوفه دانشجویی، امکان استفاده از کارت رزرو غذا، بهداشت کارکنان آشپزخانه و سالن غذاخوری.
		امکانات ورزشی	تنوع رشته‌های ورزشی به‌ویژه ورزش‌های آبی، تجهیز سالن‌های ورزشی، دعوت از مربیان ورزشی سطح بالا، افزایش زمان استفاده از امکانات ورزشی.
		امکانات تفریحی	نمایش فیلم‌های روز سینما در تالار خوارزمی، جنگ‌های شادی به‌مناسبت‌های ویژه، پیاده‌روی‌های تفریحی، تجهیز پارک دانشجو به امکانات تفریحی، برگزاری کلاس‌های فوق برنامه هنری.
		عوامل آنبند آموزشی	برنامه‌ریزی آموزشی
برنامه‌ریزی تربیتی	فشردگی برنامه سین، اجرای صحیح برنامه سین، تداخل وظایف نظامی محوله با ساعات آموزش، زمان استراحت دانشجویان، میزان زمان مطالعه در برنامه سین، مناسب بودن برنامه زمانی مطالعه در برنامه سین، ارزیابی اثربخشی دروس پرورشی.		

مقاله اصلی	مقاله‌های اصلی ثانویه	مقاله‌های فرعی اولیه	مفاهیم احصاء شده
عوامل موثر بر آموزش و فرآیند آموزشی	سیاست‌گذاری آموزشی	سیاست‌گذاری آموزشی	رویکرد جذب مدرسین مبتنی بر شاخص‌های مدون، انتخاب اساتید راهنما مبتنی بر تخصص و تجربه آموزشی، توسعه تعاملات دانشگاه با مراکز آموزشی، تحقیقاتی و صنعتی، جریمه نقدی دانشجویانی که عقب‌ماندگی تحصیلی دارند، چگونگی برخورد دانشگاه با دانشجویان بحرانی، انتخاب مدیران آموزشی و پژوهشی مبتنی بر تجربه و تخصص، استفاده از دانشجویان ممتاز جهت تقویت دانشجویان ضعیف، به کارگیری کارکنان وظیفه در امر تدریس، استفاده از اساتید مدعو خارج از دانشگاه، توسعه آموزش‌های مبتنی بر عمل.
		سیاست‌گذاری تربیتی	رویکرد جذب فرماندهان تیپ دانشجویان مبتنی بر شاخص‌های مدون، رویکرد انتخاب دانشجویان مسئولیت‌بگیر مبتنی بر شاخص‌های مدون، اصلاح فرهنگ ارتباطی حاکم بر دانشجویان، سوق دادن دانشجویان به سمت توسعه خود کنترلی، اصلاح نحوه تعامل دانشجویان ارشد با دانشجویان مادون، عدالت رفتاری فرماندهان و اساتید نسبت به دانشجویان.
		ارزیابی دانشجویان	زمان‌بندی مناسب آزمون‌ها، فرصت مطالعاتی پیش از آزمون‌ها، مشارکت دانشجویان با دانشکده‌ها در تنظیم برنامه آزمون، پرهیز از برنامه‌های جانبی دانشجویان در بازه زمانی آزمون، عدالت در ارزیابی و پرهیز از روابط غیر رسمی در ارزشیابی دانشجویان، سالن آزمون مناسب (صندلی مناسب، روشنایی مکفی و تهویه مطبوع)، طراحی مناسب سئوالات و تناسب با محتوای تدریس‌شده، نظم جلسات آزمون و برخورد مناسب ناظرین آزمون، اطلاع‌رسانی به موقع نمرات به دانشجویان و ایجاد مکانیسم اعتراض به نمرات از سوی دانشجویان.

با توجه به نتایج حاصل از تحلیل محتوای کیفی مصاحبه‌ها که در جدول (۲) آمده است، مدل مفهومی پژوهش را می‌توان به شرح نمودار (۱) نشان داد.

شکل (۱) مدل مفهومی پژوهش (عوامل زیرساختی و فرآیند احصاء شده از تحلیل محتوای کیفی مصاحبه‌ها)

ج- تجزیه و تحلیل داده‌های مستخرج از پرسشنامه

به منظور پاسخ‌گویی به سؤال پژوهش، با استناد به عوامل احصاء شده از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با جامعه خبرگی، پرسشنامه‌ای تنظیم و بین جامعه نمونه توزیع گردید. داده‌های جمع‌آوری شده از طریق پرسشنامه مذکور با استفاده از آزمون T مستقل تک نمونه‌ای با سطح اطمینان ۹۵٪ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و سپس اولویت گزاره‌های پذیرفته شده با استفاده از آزمون فریدمن مشخص گردید که نتایج آن در جدول (۳) آمده است.

جدول (۳) عوامل زیرساختی و فرآیندی موثر بر آموزش دوره کارشناسی دانشگاه‌های افسری آجا (به ترتیب الویت)

ردیف	مقوله‌های فرعی اولیه	مفاهیم	آماره تی	سیگما	آماره فریدمن
۱.	تجهیزات کمک آموزشی	استفاده از شبیه‌سازها، کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌ها در آموزش‌ها	۸/۷۶	۰/۰۰۰	۱۱۱/۹۶
۲.	سیاست‌گذاری تربیتی	جذب فرماندهان تیپ دانشجویان مبتنی بر شاخص‌های مدون	۷/۷۵	۰/۰۰۰	۱۰۷/۵۸
۳.	ارزیابی دانشجویان	فرصت مطالعاتی پیش از آزمون‌ها	۵/۹۶	۰/۰۰۰	۱۰۶/۸۶
۴.	سیاست‌گذاری آموزشی	توسعه آموزش‌های مبتنی بر عمل	۷/۱۸	۰/۰۰۰	۱۰۵/۷۸
۵.	برنامه‌ریزی تربیتی	مناسب بودن برنامه زمانی مطالعه در برنامه سین	۶/۲۲	۰/۰۰۰	۱۰۵/۶
۶.	سیاست‌گذاری آموزشی	انتخاب مدیران آموزشی و پژوهشی مبتنی بر تجربه و تخصص	۶/۶۱	۰/۰۰۰	۱۰۵/۰۷
۷.	ارزیابی دانشجویان	زمان‌بندی مناسب آزمون‌ها	۶/۰۹	۰/۰۰۰	۱۰۴/۹۶
۸.	ارزیابی دانشجویان	پرهیز از برنامه‌های جانبی دانشجویان در بازه زمانی آزمون	۵/۰۲	۰/۰۰۰	۱۰۳/۲۲
۹.	برنامه‌ریزی تربیتی	میزان زمان مطالعه در برنامه سین	۵/۴۹	۰/۰۰۰	۱۰۲/۲
۱۰.	سیاست‌گذاری آموزشی	رویکرد جذب مدرسین مبتنی بر شاخص‌های مدون	۶/۸۰	۰/۰۰۰	۱۰۲/۰۸
۱۱.	سیاست‌گذاری آموزشی	چگونگی برخورد دانشگاه با دانشجویان بحرانی	۶/۲۵	۰/۰۰۰	۱۰۱/۵۸
۱۲.	تجهیزات کمک آموزشی	تجهیز کلاس‌ها به رایانه، ویدئو پروژکتور و پرده هوشمند	۷/۹۲	۰/۰۰۰	۱۰۰/۹۱
۱۳.	ارزیابی دانشجویان	عدالت در ارزیابی دانشجویان و پرهیز از روابط غیر رسمی	۳/۹۱	۰/۰۰۰	۹۷/۳۹
۱۴.	ارزیابی دانشجویان	طراحی مناسب سئوالات و تناسب با محتوای تدریس شده	۵/۵۲	۰/۰۰۰	۹۷/۱۶
۱۵.	امکانات خوابگاهی	فضای خوابگاهی مناسب	۵/۳۰	۰/۰۰۰	۹۷/۰۱
۱۶.	برنامه‌ریزی تربیتی	زمان استراحت دانشجویان	۴/۳۱	۰/۰۰۰	۹۶/۲۸
۱۷.	سیاست‌گذاری آموزشی	انتخاب اساتید راهنما مبتنی بر تخصص و تجربه آموزشی	۴/۴۰	۰/۰۰۰	۹۵/۲۳
۱۸.	سیاست‌گذاری تربیتی	عدالت رفتاری فرماندهان و اساتید نسبت به دانشجویان	۳/۳۳	۰/۰۰۱	۹۳/۹۸
۱۹.	برنامه‌ریزی آموزشی	تعطیلی کلاس‌ها به دلیل ماموریت‌های جانبی	۳/۰۰	۰/۰۰۴	۹۳/۲۹
۲۰.	امکانات خوابگاهی	سالن مطالعه و سالن تلویزیون مجزا	۴/۴۰	۰/۰۰۰	۹۳/۰۸
۲۱.	برنامه‌ریزی آموزشی	تعداد مناسب دانشجویان در هر کلاس	۳/۹۱	۰/۰۰۰	۹۲/۰۷
۲۲.	تجهیزات کمک آموزشی	دسترسی به اینترنت در فضاهای آموزشی	۳/۱۴	۰/۰۰۳	۹۱/۲۵
۲۳.	امکانات تغذیه‌ای	خوراک مناسب (کمیت و کیفیت)	۴/۲۷	۰/۰۰۰	۹۰/۶۹
۲۴.	برنامه‌ریزی آموزشی	محدودیت‌های تشکیل کلاس‌های جبرانی	۳/۱۵	۰/۰۰۳	۸۹/۹۱
۲۵.	فضای آموزشی و پژوهشی	تجهیز سایت‌های رایانه (سخت‌افزاری و نرم‌افزاری)	۳/۸۴	۰/۰۰۰	۸۸/۵۳
۲۶.	برنامه‌ریزی آموزشی	فشرده‌گی برنامه‌های درسی	۲/۶۱	۰/۰۱۱	۸۸/۱۲

ردیف	مقوله‌های فرعی اولیه	مفاهیم	آماره تی	سیگما	آماره فریدمن
۲۷	سیاست‌گذاری تربیتی	سوق‌دادن دانشجویان به سمت توسعه خودکنترلی	۲/۳۹	۰/۰۲۰	۸۷/۹۷
۲۸	فضای آموزشی و پژوهشی	فضای فیزیکی کلاس‌ها	۳/۸۳	۰/۰۰۰	۸۶/۸۱
۲۹	سیاست‌گذاری تربیتی	انتخاب دانشجویان مسئولیت‌بگیر مبتنی بر شاخص‌های مدون	۲/۱۵	۰/۰۳۵	۸۶/۲۲
۳۰	سیاست‌گذاری آموزشی	توسعه تعاملات دانشگاه با مراکز آموزشی، تحقیقاتی و صنعتی	۲/۲۱	۰/۰۳۱	۸۴/۹۷
۳۱	سیاست‌گذاری آموزشی	استفاده از دانشجویان ممتاز جهت تقویت دانشجویان ضعیف	۲/۵۴	۰/۰۱۴	۸۲/۴۹
۳۲	فضای آموزشی و پژوهشی	تقویت CBT (آموزش مبتنی بر رایانه)	۲/۹۸	۰/۰۰۴	۷۹/۳۴
۳۳	فضای آموزشی و پژوهشی	تجهیز کتابخانه‌های تخصصی دانشکده‌ها	۲/۶۱	۰/۰۱۱	۷۸/۴۶
۳۴	امکانات خوابگاهی	امکانات رختشویی و سالن خشک‌کن	۲/۰۸	۰/۰۴۲	۴۰/۵۹
۳۵	امکانات تغذیه‌ای	آراستگی سالن‌های غذاخوری	۲/۱۲	۰/۰۳۸	۳۹/۸۴

در سطح اطمینان ۹۵ درصد و با درجه آزادی ۷۳ مقدار T جدول (دو طرفه) برابر با ۱،۹۹۳ و ۱،۹۹۳- می‌باشد. این بدان معنی است که هر کدام از گزاره‌هایی که مقدار T محاسبه شده آن بزرگ‌تر از این مقدار باشد، به عنوان عامل تاثیرگذار پذیرفته می‌شود. البته با نگاه به مقدار سیگما محاسبه شده نیز می‌توان در خصوص پذیرش گزاره‌ها قضاوت کرد. بدین ترتیب که در سطح اطمینان ۹۵ درصد هر کدام از گزاره‌هایی که مقدار سیگمای محاسبه شده آن کوچک‌تر از ۰/۰۵ باشد را می‌توان به‌عنوان عامل تاثیرگذار مورد پذیرش قرار داد.

با این توضیح؛ از میان ۶۷ گزاره‌ای که از طریق تحلیل محتوای مصاحبه با خبرگان به عنوان عوامل موثر بر آموزش دوره کارشناسی دانشگاه‌های افسری آجا شناسایی شده بودند، تنها تعداد ۳۵ گزاره توسط جامعه نمونه مورد تایید قرار گرفتند که عوامل مذکور با استفاده از آزمون فریدمن اولویت‌بندی گردید و نتایج آن در جدول (۳) آمده است. برابر اطلاعات مندرج در جدول موصوف؛ از منظر اساتید دانشگاه علوم دریایی امام خمینی^(۵)، استفاده از شبیه‌سازها، کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌ها در آموزش‌ها، جذب فرماندهان تیپ دانشجویان مبتنی بر شاخص‌های مدون، فرصت مطالعاتی پیش از آزمون‌ها، توسعه آموزش‌های مبتنی بر عمل و مناسب‌بودن برنامه زمانی مطالعه دانشجویان به‌عنوان مهم‌ترین عوامل زیرساختی و فرایندی موثر بر آموزش دوره کارشناسی دانشگاه‌های افسری آجا معرفی گردیدند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

پژوهش حاضر با هدف شناسایی و اولویت‌بندی عوامل زیرساختی و فرایندی موثر بر آموزش دوره کارشناسی دانشگاه علوم دریایی امام خمینی^(۵) از منظر اساتید این دانشگاه در دو مرحله صورت پذیرفته است. در مرحله اول؛ تعداد ۶۷ مفهوم از طریق تحلیل محتوای کیفی مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با جامعه خبرگی شناسایی گردید که در مرحله دوم پس از تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از پرسشنامه، تعداد ۳۵ گزاره به‌عنوان عوامل زیرساختی و فرایندی موثر بر آموزش دوره کارشناسی این دانشگاه معرفی گردیده است. در پایان نیز با استفاده از آزمون فریدمن، عوامل یاد شده اولویت‌بندی شدند. بر اساس نتایج این پژوهش، عواملی همچون؛ استفاده از شبیه‌سازها، کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌ها در آموزش‌ها (کیخا و همکاران، ۱۳۹۸؛ زمانی، ۱۳۹۶؛ طبرسا و همکاران، ۱۳۹۱ در قالب امکانات و تجهیزات آموزشی)، جذب فرماندهان تیپ دانشجویان مبتنی بر شاخص‌های مدون، فرصت مطالعاتی پیش از آزمون‌ها، توسعه آموزش‌های مبتنی بر عمل، مناسب‌بودن برنامه زمانی مطالعه دانشجویان و انتخاب مدیران آموزشی و پژوهشی مبتنی بر تجربه و تخصص، زمان‌بندی مناسب آزمون‌ها و پرهیز از برنامه‌های جانبی دانشجویان در بازه زمانی آزمون، میزان زمان مطالعه در برنامه سین

و رویکرد جذب مدرسین مبتنی بر شاخص‌های مدون به‌عنوان مهم‌ترین عوامل زیرساختی و فرایندی موثر بر آموزش دوره کارشناسی این دانشگاه معرفی شدند.

با عنایت به نتایج تحقیق، موارد مشروح ذیل به‌منظور ارتقای کیفیت آموزشی دوره کارشناسی دانشگاه‌های افسری آجا پیشنهاد می‌گردد:

- با توجه به تاثیرگذاری بسیار زیاد استفاده از شبیه‌سازها، کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌ها در فرآیند یادگیری دانشجویان، پیشنهاد می‌گردد؛ دانشگاه‌های افسری آجا نسبت به راه‌اندازی شبیه‌سازهای جدید و روزآمد کردن تجهیزات موجود اقدام نموده و از شبیه‌سازها، کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌های موجود نیز در فرایند آموزش بهره‌برداری بهینه به‌عمل آورند.
- با توجه به نقش کلیدی فرماندهان تیسپ در تربیت و پرورش دانشجویان، فرایند جذب آنان می‌بایستی با استانداردهای سخت‌گیرانه تری انجام پذیرد و برای این منظور، شایسته است دستورالعمل‌ها و شاخص‌های مدونی تدوین و به اجرا گذاشته شود و افسران شاخص (علمی و انضباطی) برای این مشاغل انتخاب و به‌کارگیری شوند.
- دانشگاه‌ها می‌بایستی پیش از آزمون‌های پایان نیمسال تحصیلی برای دانشجویان فرصت مطالعاتی لحاظ نمایند و به اجرای درست و بی‌کم و کاست آن مقید بوده و از انجام فعالیت‌های غیرضروری در این بازه جداً پرهیز نمایند.
- به‌دلیل تاثیرگذاری بالای آموزش‌های مبتنی بر عمل در فرآیند یادگیری دانشجویان، پیشنهاد می‌گردد؛ این‌گونه آموزش‌ها در برنامه‌های آموزشی دانشجویان از سهم بیشتری برخوردار گردیده و اجرای دقیق آن‌ها از سوی دانشگاه‌های افسری آجا به‌طور جدی تری دنبال شود.
- با توجه به فشردگی زیاد فعالیت‌های روزانه این دانشگاه‌ها، متأسفانه دانشجویان از زمان مکفی برای مطالعه برخوردار نیستند. پیشنهاد می‌گردد؛ ساعتی مناسب جهت مطالعه در برنامه روزانه دانشجویان لحاظ شود و فرماندهان نظارت کافی بر اجرای درست آن به‌عمل آورند.
- برخوردار از تجربیات موثر در حوزه‌های آموزشی و پژوهشی در انتخاب و به‌کارگیری مدیران این حوزه از اهمیت زیادی برخوردار است که در زمان انتصابات جهت احراز این مشاغل می‌بایستی مد نظر قرار گیرد.
- فشردگی برنامه‌های آزمون و زمان‌بندی نامناسب آن یکی از آسیب‌های جدی برنامه آموزشی دانشگاه‌های افسری محسوب می‌گردد. پیشنهاد می‌گردد؛ برنامه آزمون‌های پایان نیم‌سال این دانشگاه‌ها ترجیحاً با مشورت و نظر دانشکده‌ها تنظیم گردیده و به‌جد از اجرای برنامه‌های جانبی در بازه زمانی آزمون‌ها پرهیز به‌عمل آید.
- به‌دلیل حساسیت بالای مشاغل استادی در دانشگاه‌های افسری آجا به‌سبب داشتن هم‌زمان نقش آموزشی و تربیتی، پیشنهاد می‌گردد؛ به‌منظور جذب مدرسین جهت تدریس در این دانشگاه‌ها، دستورالعمل‌های مبتنی بر شاخص‌های مدون تدوین گردیده و به اجرا در آید.
- شوراها عالی دانشگاه‌های افسری آجا از رویکردهای سلیقه‌ای در برخورد با دانشجویان بحرانی (سه ترم مشروط و مشروط کل) شدیداً پرهیز نموده و به‌صورت یکنواخت از قوانین آموزشی مندرج در دستورالعمل دوره کارشناسی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و همچنین آئین‌نامه دانشگاه‌های افسری آجا پیروی نمایند.
- با توجه به تاثیر مثبت فضای آموزشی و همچنین استفاده از تجهیزات کمک آموزشی (رایانه، ویدئو پرژکتور و پرده هوشمند) در فرآیند یادگیری دانشجویان، پیشنهاد می‌گردد؛ ضمن خوشایندسازی فضای فیزیکی کلاس‌ها (روشنایی، تهویه، میز، صندلی، ظرفیت مناسب و ...) کلاس‌های آموزشی به تجهیزات کمک آموزشی نیز مجهز گردیده و استادان به استفاده بهینه از آن‌ها ترغیب گردند.

- عدم رعایت عدالت در ارزیابی دانشجویان (علمی، پژوهشی، ورزشی، عقیدتی و پرورشی) یکی از مواردی است که تأثیرات سوء بر روحیه آموزشی دانشجویان داشته و سبب سرخوردگی آنان می‌گردد. لذا تمام کسانی که در فرایند ارزیابی دانشجویان دخیل هستند، می‌بایست مبتنی بر مستندات و قوانین مربوطه عمل نموده و شدیداً از برخوردهای تبعیض‌آمیز، سلیقه‌ای و بی‌ضابطه پرهیز نمایند.
- اغلب یکی از گله‌مندی‌های دانشجویان، عدم تناسب سئوالات آزمون‌های پایان نیمسال (به‌ویژه آزمون‌های مشترک چند استادی) با محتوای تدریس شده در طول ترم می‌باشد که این امر منجر به تضعیف حقوق برخی از دانشجویان می‌شود. لذا در طراحی سئوالات به‌صورت مشارکتی می‌بایست نظر تمام استادان آن درس لحاظ گردیده و سئوالات متناسب با محتوای تدریس شده طرح گردند، همچنین مدیران گروه‌های آموزشی نیز بر حسن اجرای آن می‌بایست نظارت کافی داشته باشند.
- برخورداری دانشجویان از فضای خوابگاهی مناسب، سبب افزایش روحیه خدمتی آنان گردیده و این امر می‌تواند تأثیر مثبتی در نگهداشت دانشجویان و همچنین ارتقای کیفیت آموزشی آنان داشته باشد. پیشنهاد می‌گردد؛ دانشگاه‌های افسری آجا بازسازی و نوسازی خوابگاه‌های دانشجویی را در دستور کار خود قرار داده و نسبت به خوشایندسازی فضاهای خوابگاهی و برقراری امکانات بهداشتی و رفاهی از قبیل؛ روشنایی، تهویه، تجهیزات گرمایشی و سرمایشی، تخت و تشک، کمد و تجهیزات انفرادی، سرویس بهداشتی، حمام، رختشویی، سالن خشک‌کن، سالن مطالعه و سالن تلویزیون (مجزا از مکان‌های استراحت) مناسب اقدام نمایند.
- یکی از معضلات مشهود در کلاس‌های درسی دانشگاه‌های افسری آجا، خواب‌آلودگی و بی‌حوصلگی دانشجویان (به‌ویژه دانشجویان سنوات پایین)، به‌سبب زمان غیر مکفی استراحت و فعالیت‌های بدنی زیاد می‌باشد. این معضل؛ ضمن تأثیر نامطلوب در اشتیاق استادان به انتقال مفاهیم درسی، سطح فراگیری دانشجویان را به میزان زیادی تنزل می‌دهد. پیشنهاد می‌گردد؛ برنامه سین این دانشگاه‌ها مورد بازبینی اساسی قرار گرفته و برنامه‌های جانبی که دارای اهمیت کمتری هستند حذف و به زمان استراحت (به‌ویژه ساعت بیداری صبحگاهی) دانشجویان افزوده گردد.
- با توجه به نقش کلیدی اساتید راهنما در هدایت تحصیلی دانشجویان، بعضاً مشاهده می‌گردد که برخی از آنان اطلاعات مکفی در خصوص قوانین و مقررات آموزشی ندارند و یا به‌دلیل مشغله‌های شغلی، از فرصت کافی جهت پرداختن به امورات آموزشی دانشجویان تحت راهنمایی خود، برخوردار نیستند. لذا می‌بایست دقت شود، انتخاب این‌گونه از اساتید صرفاً می‌بایست مبتنی بر تخصص، تجربه و تعهد آموزشی باشد.
- رفتارهای تبعیض‌آمیز فرماندهان و اساتید با دانشجویان، سبب القای جو ناعدالتی در بین آنان شده و تأثیرات نامطلوبی بر روحیه خدمتی و بالطبع آموزشی آنان می‌گذارد. لذا؛ قانون‌مندی و رعایت انصاف در رفتار با دانشجویان همواره می‌بایستی از سوی فرماندهان تیپ دانشجویان و دانشکده‌ها به مجموعه تحت مدیریت گوشزد شود.
- یکی از معضلات آموزشی دانشگاه‌های افسری، ایجاد وقفه در اجرای منظم آموزش‌ها به‌دلیل تعطیلی کلاس‌ها به سبب اعزام دانشجویان به ماموریت‌های جانبی (مراسم‌های مشترک تelif و دانش‌آموختگی، دوره‌های تئوری و عملی معارف جنگ، اردوهای تابستانی و زمستانی، مراسم‌های مناسبتی، مسابقات ورزشی و ...) می‌باشد. دانشگاه‌های افسری با نظر معاونت تربیت و آموزش آجا می‌بایست برنامه اجرای این‌گونه ماموریت‌ها را به‌گونه‌ای زمان‌بندی نمایند که به استمرار روند تحصیلی دانشجویان در طول ترم تحصیلی کم‌ترین آسیب وارد شود.
- یکی از ابزارهای بسیار کارآمد در فرایند آموزشی و پژوهشی دانشجویان، دسترسی آسان به اینترنت در فضاهای آموزشی است. از سویی در دانشگاه‌های افسری آجا به‌دلیل رعایت مسائل امنیتی، این امکان چندان به‌سادگی میسر

نمی‌باشد. دانشگاه‌های افسری آجا با توسعه زیرساخت‌های فناوری (تجهیز نرم‌افزاری و سخت‌افزاری سایت‌های رایانه، افزایش رایانه‌های متصل به شبکه وب، فیبر نوری، اینترنت پر سرعت و ...) و با همکاری حفاظت اطلاعات می‌بایستی راه‌حل امنی برای رفع این مشکل پیدا نموده تا همانند سایر دانشگاه‌های کشور بتوانند از این امکان بهره‌برداری بهینه نمایند. گفتنی است؛ در این زمینه دانشگاه عالی دفاع ملی می‌تواند به‌عنوان الگویی خوبی مد نظر قرار گیرد.

- بر خورداری دانشجویان از تغذیه مناسب (کیفیت و کمیت) در فضای مناسب (آراستگی سالن‌های غذاخوری) سبب ارتقای روحیه خدمتی و بالطبع بهبود سطح فراگیری آنان می‌شود. پیشنهاد می‌گردد؛ دانشگاه‌های افسری آجا ضمن بهسازی این سالن‌ها، با توجه به تورم سرسام‌آور اقلام خوراکی، در خصوص اصلاح و واقعی شدن مآخذ جیره غذایی دانشجویان پیگیری جدی از ستادهای ذیربط به عمل آورند تا شاهد تقویت کمی و کیفی تغذیه آنان باشیم.
- با عنایت به ابلاغ‌های گاه و بی‌گاه ستادهای بالاتر در خصوص گنجاندن برخی از آموزش‌ها در برنامه‌های درسی دانشجویان، شاهد فشردگی بسیار زیاد برنامه‌های آموزشی دانشگاه افسری آجا می‌باشیم که این موضوع تاثیرات سوئی در برنامه‌ریزی آموزشی این دانشگاه‌ها داشته است. پیشنهاد می‌گردد؛ دانشگاه‌های افسری آجا در سلسله نشست‌های مشترک با معاونت تربیت و آموزش آجا نسبت به پالایش دروس نظامی و فوق‌برنامه اقدام نمایند.
- یکی از راهکارهای مطلوب، جهت مدیریت بهینه رفتار دانشجویان، سوق دادن آنان به سمت توسعه خودکنترلی است. پیشنهاد می‌گردد؛ فرماندهان تیپ دانشجویان، اساتید، مدیران آموزشی و پژوهشی با استفاده از روش‌های علمی مدون و هماهنگ نسبت به نهادینه‌سازی فرهنگ خودکنترلی در میان دانشجویان اقدام نمایند.
- دانشجویان مسئولیت‌بگیر (کادر سرپرستی یگان‌های دانشجویی، دژبان و ...) به‌عنوان الگو به‌ویژه در شکل‌گیری مدل‌های رفتاری دانشجویان سنوات پایین، بسیار تاثیرگذار هستند. فلذا؛ انتخاب آنان می‌بایست سخت‌گیرانه و مبتنی بر شاخص‌های مدون باشد و ترجیحاً از دانشجویانی که از نظر علمی ضعیف هستند، استفاده نشود.
- یکی از ویژگی‌های دانشگاه‌های افسری، بسته بودن محیط آموزشی این دانشگاه‌ها در مقایسه با سایر دانشگاه‌های کشور می‌باشد. این محدودیت ممکن است، سبب ناآگاهی دانشجویان، اساتید و فرماندهان از توانمندی‌های خودی و همچنین غفلت از ظرفیت‌های موجود در سایر مراکز آموزشی، تحقیقاتی و صنعتی کشور شود. پیشنهاد می‌گردد؛ دانشگاه‌های افسری آجا با هدف آشنایی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های مشترک، با مراکز علمی مرتبط با حوزه ماموریتی خود در قالب تفاهم‌نامه، تعامل آموزشی و تحقیقاتی برقرار نمایند.
- دانشجویان ممتاز علمی از جمله سرمایه‌های انسانی بی‌ظنیری هستند که در صورت استفاده بهینه از آنان جهت تقویت علمی دانشجویان ضعیف، می‌توانیم بدون صرف هزینه، شاهد بهبود سطح علمی دانشجویان باشیم. پیشنهاد می‌گردد؛ معاونت‌های تربیت و آموزش دانشگاه‌های افسری آجا استفاده از این دسته از دانشجویان را در دستور کار خود قرار دهند.
- با عنایت به تجربه مطلوب دانشگاه علوم دریایی امام خمینی^(ع) از کارآیی بالای آموزش‌های مبتنی بر رایانه (CBT)، پیشنهاد می‌گردد؛ سایر دانشگاه‌های افسری (در صورت فقدان) نسبت به راه‌اندازی و تجهیز لابراتورهای ویژه این سبک از آموزش‌ها اقدام نمایند.
- به‌منظور بهره‌برداری بهینه دانشجویان از کتب تخصصی، پیشنهاد می‌گردد؛ کتابخانه‌های تخصصی دانشکده‌های دانشگاه‌های افسری، ضمن تجهیز به سخت‌افزار و نرم‌افزارهای مدیریت کتابخانه، تا حد امکان از به‌روزترین کتب (فارسی و انگلیسی) برخوردار شوند.

منابع

- قرآن کریم، ترجمه: مهدی الهی قمشه‌ای.
- الحدید، ابن ابی (۱۳۹۵)، شرح نهج البلاغه (جلد دوم)، مترجم: غلامرضا لایقی، تهران: نشر نیستان.
- ادیب، یوسف؛ زارع، بیژن؛ عابدینی، عیسی (۱۳۹۷)، «بررسی عوامل موثر بر انگیزه تحقیق و پژوهش در میان اساتید دانشجویان دانشگاه فرهنگیان»، دو فصلنامه جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، شماره ۱۰، صص ۱۰۷-۱۲۵.
- ابوالقاسمی، مهدی؛ میرالی رستمی، ام‌کلثوم (۱۳۹۲)، «بررسی رابطه بین متغیرهای موثر بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان دانشکده‌های فنی و مهندسی دانشگاه تهران»، فصلنامه آموزش مهندسی ایران، سال پانزدهم، شماره ۵۸، صص ۸۴-۶۷.
- آقامحمدی، داود، «تدوین راهبرد تربیتی- آموزشی دانشگاه‌های افسری نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران»، رساله دکتری دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران: ۱۳۸۷.
- بازرگان، عباس (۱۳۹۴)، «استانداردهای آموزش عالی: از آرمان تا واقعیت»، فصلنامه نامه آموزش عالی، دوره جدید، سال هشتم، شماره ۳۰، صص ۲۳-۱۱.
- خدییو، اسداله؛ سیدکلان، سیدمحمد؛ حسن‌پور، توفیق؛ احمدی، حسن؛ تره‌باری، حافظ (۱۳۹۷)، «بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت آموزش و تدریس در دانشگاه فرهنگیان- مطالعه موردی: پردیس‌های استان اردبیل»، فصلنامه آموزش و ارزشیابی، شماره ۴۲، صص ۱۸۵-۱۶۱.
- خیراندیش، مهدی؛ دولتی، حسن؛ قمی، سپیده (۱۳۹۵)، «راهبردهای توسعه سرمایه انسانی در نظام آموزش عالی»، فصلنامه آموزش علوم دریایی، شماره ۵، صص ۶۷-۷۸.
- خیراندیش، مهدی؛ زراعتی، محسن؛ زکی‌پور، مهدی (۱۳۹۶)، «الگوی شایستگی‌های مدرسی دانشگاه‌های افسری ارتش جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه آموزش علوم دریایی، شماره ۱۰، صص ۱۰۴-۸۸.
- زمانی، اصغر (۱۳۹۶)، «شناسایی، تحلیل و اولویت‌بندی عوامل موثر بر کیفیت آموزش در آموزش عالی»، فصلنامه نوآوری و ارزش‌آفرینی، سال ششم، شماره ۱۱، صص ۳۵-۲۳.
- رشیدزاده، فتح‌الله؛ مرادیان، محسن (۱۳۹۱)، «قوت‌ها و چالش‌های نظام آموزشی دانشگاه‌های افسری آجا»، فصلنامه مدیریت نظامی، سال دوازدهم، شماره ۴۶، صص ۶۸-۳۵.
- سمندری، لطفاله (۱۳۹۵)، «ارزیابی کیفیت آموزش عالی و ارائه الگوی مناسب ارزشیابی کیفیت در دانشگاه فرهنگیان»، کنفرانس بین‌المللی نخبگان مدیریت، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- سنایی‌نسب، هرمز؛ رشیدی‌جهان، حجت؛ صفاری، محسن (۱۳۹۱)، «عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان»، فصلنامه راهبردهای آموزش، دوره پنجم، شماره ۴، صص ۲۴۹-۲۴۳.
- صادقی‌موحد، فریبا؛ مولوی، پرویز؛ صمدزاده، مهدی؛ شهباززادگان، بیتا؛ یوسفی، کامل (۱۳۹۲)، «عوامل فردی و محیطی مؤثر بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی اردبیل»، مجله سلامت و مراقبت، سال پانزدهم، شماره ۳، صص ۴۷-۳۸.
- طبرسا، غلامعلی؛ حسنوندمفرد، مهدی؛ عارف‌نژاد، محسن (۱۳۹۱)، «تحلیل و رتبه‌بندی عوامل موثر بر بهبود کیفیت آموزشی- مطالعه موردی: دانشگاه اصفهان»، فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، دوره چهارم، شماره ۴، صص ۷۴-۵۳.
- کیخا، احمد؛ عبداللهی، حسین؛ خورسندی طاسکوه، علی (۱۳۹۸)، «شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت بخشی آموزش از دیدگاه متخصصان آموزش عالی و دانشجویان دکتری»، فصلنامه مدیریت و برنامه‌ریزی در نظام‌های آموزشی، دوره ۱۲، شماره ۱، پیاپی ۲۲، صص ۱۸۲-۱۵۱.
- لطفی‌پور، پیمان؛ قورچیان، نادرقلی؛ آراسته، حمیدرضا؛ سیاری، حبیب‌الله (۱۳۹۸)، «ارائه مدلی برای ارزیابی دانشگاه علوم دریایی امام خمینی(ره)»، فصلنامه آموزش علوم دریایی، شماره ۱۶، صص ۳۱-۱۲.

- محمدی، رضا؛ اسحاقی، فاخته (۱۳۹۸)، «تأکید بر ارزیابی و اعتبارسنجی کیفیت در نظام آموزش عالی ایران در راستای اسناد بالادستی (اقدامات، چالش‌ها و راهبردها)»، فصلنامه رهیافت، شماره ۷۳، صص ۲۶-۱۳.
- معمرحور، جمال؛ دهقانی، مرضیه؛ علی‌پور، عادل؛ شعبانی‌فرد، مجید (۱۳۹۷)، «فراتحلیل عوامل مؤثر بر انگیزش تحصیلی دانشجویان در ایران»، فصلنامه پژوهش و یادگیری، دوره پانزدهم، شماره ۲، پیاپی ۲۸، صص ۲۶-۱۷.
- منصوری، احسان؛ فضلی، لیلیا (۱۳۹۶)، «بررسی و تحلیل رویکردهای ارزیابی کیفیت عملکرد مؤسسات آموزش عالی»، فصلنامه تحقیقات مدیریت نوین خاتم، دوره یکم، شماره ۳، صص ۶۰-۵.
- موحدی، رضا؛ شیرخانی، مریم؛ طالبی، بهاره (۱۳۹۶)، «بررسی عوامل مؤثر بر بهبود کیفیت آموزش از دیدگاه دانشجویان - مطالعه موردی: دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا»، فصلنامه نامه آموزش عالی، سال ۱۰، شماره ۳۷، صص ۱۱۰-۷۹.
- محسن‌زاده کریمی، ساناز؛ ادیب، یوسف؛ حسینی، محمدحسین (۱۳۹۱)، «مقایسه عوامل آموزشی مؤثر بر کیفیت آموزشی دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز از دیدگاه استادان و دانشجویان»، فصلنامه آموزش و ارزشیابی (علوم تربیتی)، دوره پنجم، شماره ۱۸، صص ۱۳۶-۱۲۱.
- یعقوبی، مریم؛ سلیمی، محمد (۱۳۹۷)، «تعیین عوامل مؤثر بر ارزشیابی آموزشی اساتید یک دانشگاه علوم پزشکی نظامی در شهر تهران»، فصلنامه مجله طب نظامی، دوره بیستم، شماره ۱، صص ۸۲-۷۳.
- یعقوب‌کلینی، محمدبن (۱۳۷۹)، اصول کافی (جلد اول)، مترجم: محمدباقر کمره‌ای، تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی.
- (۱۳۹۵)، نقشه جامع علمی ارتش جمهوری اسلامی ایران، تهران: معاونت تربیت و آموزش آجا.
- Adedeji, Olugbenga S.; Campbell, Omolara A. (2013). The Role of Higher Education in Human Capital Development in Nigeria, SSRN Electronic Journal, DOI: 10.2139/ssrn.2380878.
- Olmos- Gómez, María del Carmen; Suárez, Mónica Luque; Ferrara, Concetta; Olmedo- Moreno, Eva María (2020). "Quality of Higher Education through the Pursuit of Satisfaction with a Focus on Sustainability", Sustainability, 12, 2366, doi:10.3390/su12062366.
- Madani, Rehaf A. (2019). Analysis of Educational Quality, a Goal of Education for All Policy, Higher Education Studies; Vol. 9, No. 1.
- McDonald, Bruce D. (2019). A human capital model of the defense-growth relationship, The Social Science Journal, <https://doi.org/10.1016/j.soscij>.
- Kucharzikovaa, Alzbeta; Tokarikovaa, Emese; Blaakova, Martina (2015). Human Capital Management-Aspect of The Human Capital Efficiency in University Education, Procedia- Social and Behavioral Sciences 177.
- Santos, Lucio Agostinho Barreiros dos; Loureiro, Nuno Alberto Rodrigues Santos; Lima, Joaquim Manuel Martins do Vale; Silveira, Jose Augusto de Sousa; Grilo, Rui Jose da Silva (2019). Military higher education teaching and learning methodologies: An approach to the introduction of technologies in the classroom, Security and Defence Quarterly, Volume 24 Number 2.
- Legese, Habtamu (2018), "Factors Affecting the Academic Performance of Undergraduate Students": The Case of Raya University, Maichew, Ethiopia", Journal of Education and Practice, Vol.9, No.31.
- Fajar1, Shaheen; Hussain, M.; Sarwar1, Hajra; Afzall, M.; Gilani, Syed Amir (2019), "Factors Affecting Academic Performance of Undergraduate Nursing Students", J. Soc. Sc. Manage. Vol. 6, Issue-1: 7-16. DOI: 10.3126/ijssm.v6i1.22563.
- Thayamathy, P. J. N; Elango, P; Karunarathna, K. A. N. K (2018), "Factors Affecting Academic Performances of Undergraduates: A Case Study with Third Year Science Undergraduate of Eastern University", Journal of Education, Society and Behavioural Science, ISSN: 2456-981X.
- van Zyl, Gerhard; Bezuidenhout, Johan; Adefuye, Anthonio (2020), "Performance in Anatomical Sciences at a South African University: Students' Perspectives", Journal Africa Education Review, Volume 17, Issue 3.